

NOVI DOKUMENAT O DRUŠTVENOM NAUKU CRKVE

Najnoviji dokument Kongregacije za katolički odgoj nosi naslov *Smjernice za studij i proučavanje društvenog nauka Crkve u svećeničkoj formaciji*, potpisan je prije pola godine, tj. 30. prosinca 1988, a objelodanjen 28. lipnja 1989. Ima 78 paragrafa razdijeljena na 68 stranica, sa 151 bilješkom i dva dodatka: sav tekst ima 91 stranicu.¹

Tekst je imao »partum difficilem« — težak porođaj. Još godine 1981. mislila je Kongregacija za katolički odgoj objelodaniti opći program studija za društveni nauk Crkve i predložiti neke bitne teme za podučavanje u Centrima svećeničke formacije. Ali tadašnjoj Papinskoj komisiji *Iustitia et pax*, koja je sudjelovala u izradi teksta, prijedlog se nije svidio, pa se rodila ideja da se objasne sva bitna metodologijska, epistemologijska i sadržajna pitanja u posebnoj instrukciji. Taj publicirani tekst je, dakle, plod dugogodišnjeg rada, sve tamo od 1982, kada je u sporazumu s tadašnjom Papinskom komisijom *Iustitia et pax* ustanovljena zasebna Komisija stručnjaka izabranih između profesora tih disciplina na nekim papinskim sveučilištima. Ta radna skupina je već sljedeće godine, 1983, predložila prvi prijedlog eventualne instrukcije, koji je, zatim, punih šest godina prolazio kroz mnoge diskusije i doradivanja, dok je napokon izašao pod spomenutim imenom.²

Nemam nakanu komentirati tekst, davati iscrpni prikaz, ni recenziju teksta; radije želim dati jednu osobnu informaciju i razmišljanje uz dokumenat, pa istaknuti one momente koji su, proučavajući ga, na mene više djelovali, a koji bi mogli zanimati i našu publiku. Istina, da se shvati zamašnost tog dokumenta, potrebno je prethodno bar neko poznavanje društvenog nauka uopće, a napose društvenog nauka Crkve. Ipak kao *uvod* u prvu osnovnu informaciju ova prouka može biti korisna svakome.

Naš je redosljed u raspravi ovaj: prvo se pitamo o tome čemu služi taj dokumenat; zatim želimo istaći njegove bitne novosti; pitati o političkom stavu tih *Smjernica*; potom zaći u njegove teologijske temelje i teologijsku nosivost, te s nekoliko misli zaključiti ocjene.

¹ Služim se tekstom *Dokumenta* (tabloidom) u *L'Osservatore Romano*, N. 152, mercoledì 28 giugno 1989, I—XVI.

² J. SARAIVA MARTINS, »La Chiesa è sempre più impegnata nella difesa della dignità umana«, u *L'Osservatore Romano*, N. 152, 28. Giugno 1989, str. 1 i 4. To je službeno predstavljanje dokumenta pred novinarima u »Sala stampa«. Bez sumnje, msar. Saraiva Martins, premda je novi Tajnik Kongregacije za katolički odgoj, ne može biti neupućen u povijest nastanka dokumenta.

Čemu služi taj i takav tekst?

Povod tom tekstu valja potražiti u dvama značajnim događajima pred kojima se nalazi Katolička crkva. Prvi je predstojeća Sinoda biskupa sljedeće godine (1990), s temom o intelektualnom i duhovnom odgoju svećeničkih pripravnika. Drugi je vezan uz godinu 1991, o spomen stote obljetnice providencijalne i dalekovidne enciklike pape Lava XIII *Rerum novarum* — o »društvenom pitanju«, napose »radničkom pitanju« u doba industrijske revolucije i bijednih prilika u kojima se nalazio tadašnji industrijski proletarijat. To je ujedno i stota obljetnica društvenog nauka Crkve.

Razloge pak koji su diktirali potrebu za dokumentom takvog tipa valja u prvom redu potražiti unutar same Crkve i njezina nauka na visokim crkvenim učilištima. S jedne strane, prisustvujemo mnogostrukim sve urgentnijim i zahtjevnijim društvenim problemima; s druge, stručna sprema mlađih svećenika koji izlaze iz naših učilišta, s obzirom na te probleme, čini se da ne zadovoljava. To je potvrdila i jedna stručna anketa koju je Kongregacija za kršćanski odgoj provela već prije osamdesetih godina našega stoljeća.³ Proučavanje društvenog nauka na našim visokim učilištima ne pokazuje pozitivne rezultate. Naravno, tu je korijen i nedovoljne primjene tog nauka u pastoralnoj praksi.

U prilikama opće sekularizacije i laicizacije treba da se napose naglasi nova potreba za oblikovanjem savjesti naših laika u smislu »reevangelizacije« ili nove evangelizacije Europe i svijeta. O zadatku obnovenog donošenja poruke Evanđelja već su uzele riječ razne instancije: Biskupska konferencija Europe 1985, izvanredna Sinoda biskupa uz dvadesetu obljetnicu Koncila 1985 papa Ivan Pavao II u mnogim zgoda-ma, napose prigodom dvadesete obljetnice socijalne enciklike pape Pavla VI *Populorum progressio*, svojom veoma originalnom novom socijalnom enciklikom *Sollicitudo rei socialis*, od 30. prosinca 1987. U svakom slučaju, društveni nauk Crkve, kao nikad prije, danas dolazi u prvi plan; postaje inspirator ne samo vjernicima nego i »svim ljudima dobre volje«.

Ima li novosti u tom tekstu?

Mnogo je novih vidika i naglasaka u različitim pravcima. Oni, za menje upućene, nemaju senzacionalnu vrijednost, nisu nikakvo »otkriće Amerike«, dok upućeni vide snažan korak naprijed u društvenom nauku Crkve.

Prije svega, valja istaknuti da ove *Smjernice* sa svojim naukom ne žele biti neka »terza via« — treći put između liberalinog kapitalizma i kolektivističkog marksizma, ne žele biti ni neka moguća alternativa za druga korjenito oprečna rješenja; društveni nauk Crkve želi jednostavno biti na službu, želi služiti bez ikakvih osobnih koristi (br. 27). Taj je nauk Crkve, točno kao i svaki drugi, satkan od trajnih transcendentnih elemenata koji nadilaze povijest, vrijeme i prostor, premda se ostvaruju unutar kategorija povijesti, vremena i prostora; pa od netrajnih i promjenljivih elemenata koji podliježu svakodnevnoj situaciji, pa zato za-

³ Usp. J. SARAIVA MARTINS, »La Chiesa è sempre più impegnata nella difesa della dignità umana«, str. 4.

htijevaju trajnu adaptaciju i obnovu.

Što se tiče *namjene* dokumenta — uspoređujući taj tekst, koji ima ambiciju da bude programatska osnovica za poučavanje društvenoga nauka Crkve na teologijskim fakultetima i u visokim bogosloveskim učilištima, s mnogobrojnim drugim tekstovima Učiteljstva o društvenom nauku — valja reći da je to prvi tekst koji bezuvjetno zahtijeva »teologijsku, znanstvenu i pastoralnu formaciju« na tom području, i budućih profesora i studenata teologije (n. 67).

Prvi put se biskupima i poglavarima odgojnih Centara naglašava *teška odgovornost* (»grave responsabilità«) da pošalju »kojeg sposobna i zainteresirana studenta na Fakultet socijalnih znanosti i na druge slične institute odobrene od crkvenog autoriteta, kako bi na taj način uz mogli raspolagati profesorima koji bi posjedovali odgovarajuću znanstvenu spremu. Crkva želi da takvi profesori, kojima bi imao biti povjeren odgoj klera, budu izabrani među najboljima, te da posjeduju solidnu izobrazbu i prikladno pastoralno iskustvo; jedno s drugim sjedinjeno u solidnoj duhovnoj i pedagogijskoj formaciji« (n. 67). Prvi put se zahtijeva i »trajna formacija profesora (društvenoga nauka Crkve), koja bi jamčila njegovo neprestani aggiornamento« (n. 69).

Nadalje, isključuje se *fakultativnost* takve discipline. U tom smislu se izričito kaže da nije dovoljno da se društveni nauk Crkve poučava u nekim fakultativnim tečajevima filozofije i teologije, nego da je nužno programirati obvezatne i samostalne tečajeve iz te discipline« (n. 73). Ide se, dapače, tako daleko da se sugerira i *način* na koji organizirati taj tečaj. Sugerira se i *alternativa*: predmet strukturiran kao i ostali predmeti, ili, bolje, »durante tutto l'arco della formazione degli alunni«: znači da se poučavanje »društvenoga nauka Crkve« ima tako isplanirati da bude, prema mogućnosti, nazočno svo vrijeme formacije pitomaca. To bi bio djelotvorniji način za njihovo postupno napredovanje u izgradnji solidna mosta prema praktičnom evangelizatorskom i katehetskom radu.

Nema sumnje da je sugestija i nova i vrlo zahtjevna, pa svima onima koji ne poznaju hitnu potrebu za to taj govor neće biti stvaran. Naprotiv, on će biti nalik nekoj novoj utopiji, svojevrsna promašenost, a onda svakako, novo opterećenje poglavarima, školskim programima i stručnim profesorima (kojih je ovaj trenutak u tom predmetu premalo), a dakako, opterećenje za studente, kojima su programi u teologijskom studiju ionako enciklopedijski pretrpani. Ali treba da se istakne da je u toj točki Kongregacija za katolički odgoj vrlo uporna, čak do te mjere da se u »Appendice I« — u prvom dodatku tekstu dokumenta — daje u sedam poglavlja nacrt tematike za takvo poučavanje. Ono se nalazi pod naslovom »Kazalo predmeta koji se u sjemeništima mogu prikladno naučavati unutar programa društvenog nauka Crkve«. ⁴ Nema sumnje da je to nešto posve *novo*, čak *neobično* u službenom dokumentu toga dometa, što je i opet novi znak hitnosti i zahtjevnosti predmeta.

Nadasve je važno istaknuti novost da tim *Smjernicama* društveni

⁴ Usp. CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, »Orientamenti per lo studio e l'insegnamento della dottrina sociale della Chiesa nella formazione sacerdotale«, u *L'Osservatore Romano* (Documento), n. 152 (1989), str. XI—XII.

nauk Crkve prvi put postaje *integralni* dio svećenikova pastoralnog djelovanja u njegovu svakidašnjem služanju čovjeku tog i takvog vremena, ne očekujući »druga vremena«, »bolje prilike« i slično; a to znači da društveni nauk Crkve, strukturiran teologijski, ima posebnu vezu s onim dijelom moderne pastoralne teologije, koju stručno zovu »hodegetika«. Osobno smatram da zadire i u druga dva njezina dijela, tj. u »poimenologiju« i u »diakoniju«.

Očito je iz svega da svećenik današnjice, mnogo više negoli onaj iz prošlosti, treba da znalački, profesionalno spremno, ne amaterski ni sveznadarski, bude upućen i u trajnom kontaktu s najsudbonosnijim problemima, često dramatičnim, današnjega društva. Crkva više ne smije riskirati dopuštajući da njezini službenici ne budu dobro verzirani u toj problematici, pa da žive izvan konteksta konkretnog vremena i prostora, jer se povijest spasenja, osobno spasenje svakog pojedinca i svake skupine ljudi događa ovdje i sada, unutar kategorija konkretnog prostora i vremena, bilo da je riječ o etičkim teoretskim gledanjima, bilo da se radi o etičkom ponašanju u praksi. Pobjeći pred tim zadacima ili ih ne vidjeti znači ne živjeti unutar sadašnjeg trenutka, nego biti »laudator temporis acti« — plakati za nekadašnjim »lijepim vremenima«, koja se više nikada vratiti neće, ili zabosti koplje u trnje pa nemoćno skrstiti ruke, jer su zadaci preveliki.

Kakva mu je politička usmjerenost?

Vjerujem da će mnoge, napose intelektualce, zanimati taj vidik s izjavom da je danas »prisutnost Crkve na *političkom* području, u svjetlu Kristova kraljevskog dostojanstva, zahtjev same vjere koja isključuje rastavu između vjere i svagdašnjeg života« (br. 63). »Ali evengelizirati cjelokupnost ljudske egzistencije, uključivši i njezinu političku dimenziju, nipošto ne znači zanijekati samostojnost političke stvarnosti, kao ni ekonomijske, kulturne, tehničke itd., bilo koje u njezinu vlastitom prostoru« (br. 63). Ti naglasci govore o ispravnom vrednovanju političke dimenzije u konkretnu čovjekovu životu i radu, ako se ono događa i čini u kršćanskoj vjeri. Stav je tog dokumenta posve u skladu s naukom Drugog vatikanskog sabora, kako nam je predana u četvrtom poglavlju drugog dijela konstitucije *Gaudium et spes*, pod naslovom »Život političke zajednice«. ⁵

Time je isključeno svako politikanstvo i strančarstvo. Dok se za laike traži da preuzmu osobnu odgovornost u savjesti za političku zajednicu, pa da »optiraju u prilog rješenju, i čak, kad bi povijesno bilo moguće, u prilog političkom modelu u kome bi inspiracija vjere mogla postati kršćanskom praksom« (br. 63), dotle se pastirima i drugim službenicima Crkve, »da bolje sačuvaju svoju slobodu u evangelizaciji političke stvar-

⁵Cf. *Gaudium et spes*, br. 73, br. 74, napose br. 75, koji govori o »suradnji svih u političkom životu«, te br. 76 o »političkoj zajednici i Crkvi«. Usp. ondje br. 43, gdje se nalazi sljedeća misao: »Nesklad kod mnogih između vjere koju ispovijedaju i svakidašnjeg života treba ubrojiti među najteže zablude našega vremena. Tu su sablazan već u Starom zavjetu proroci žestoko žigosali (usp. iz 58, 1—12), a u Novom zavjetu se sam Isus daleko više zaprijetio teškim kaznama (usp. Mt 23, 3—23; Mk 7, 10—13). Neka se stoga ne suprotstavljaju krivo profesionalne i socijalne djelatnosti s jedne i vjerski život s druge strane.«

nosti«, nalaže da »budu izvan raznih partija i skupina, koje bi mogle stvoriti podijeljenosti ili, kompromitirati učinkovitost apostolata. Štoviše, oni im neće dati podršku, »osim ako bi u konkretnim i izvanrednim prilikama to zahtijevalo opće dobro«, kako je prije nekoliko godina naglasio dokumenat iz Pueble, pa onda Crkveni zakonik od 1983.⁶

Pogrešno je misliti da Crkva želi ponuditi neki politički program ili model, da ona ima svoj politički sistem — ravnopravan drugim političkim sistemima — ali treba misliti da je njezino da potiče i hrabri, prema onoj koncilskoj: »Svi kršćani treba da u političkoj zajednici postanu svjesni svog posebnog poziva; oni treba da dadu primjer razvijajući u sebi svijest dužnosti i zalaganja za opće dobro...«⁷ Zatim isti koncilski tekst formulira zahtjev, koji glasi: »Da bi svi građani bili sposobni izvršiti svoju ulogu u životu političke zajednice, treba posvetiti veliku brigu građanskom i političkom odgoju. Taj je odgoj veoma potreban danas, i to narodu, napose mladeži.«⁸

S obzirom na »političku nazočnost« Crkve u bilo kojemu današnjem pluralističkom društvu, *Smjernice* donose važnu razliku između političke aktivnosti svećenika i političke aktivnosti laika, koja se izvodi iz dvostrukog značenja riječi »politika«.

Jedan smisao riječi »politika« kaže da »Crkva može i mora suditi politička ponašanja, ne samo ukoliko diraju religiozno područje, nego i sve ono što se odnosi na temeljna ljudska prava, na zajedničko dobro, na socijalnu pravdu: na sve probleme koji imaju etičku dimenziju, a koju Crkva promatra i vrednuje u svjetlu Evanđelja, snagom svoga poslanja da 'evangelizira politički poredak' i, zbog toga samoga, da ga potpuno humanizira. Radi se o politici ukoliko je shvaćamo u njenoj najvišoj mudrosnoj vrijednosti, a što je zadatak cjelokupne Crkve« (br. 63).

Drugi smisao riječi »politika« govori »o političkom zalaganju u smislu konkretnih odluka koje valja preuzeti, konkretnih programa koje valja izvršavati; sve su to zadaci koji se odnose na laike, prema pravednim zakonima i uredbama zemaljskog društva u kome sudjeluju. To što Crkva traži i nastoji dati svojim članovima jest da steknu ispravnu sav-

⁶ Usp. u *Orientamenti* notu 140, gdje se cit. *Documento di Puebla*, br. 526—527, te *CIC*, član 287, par. 2: »Neka klerici aktivno ne sudjeluju u političkim strankama niti u upravljanju sindikalnim društvima, osim ako to, prema sudu mjerodavne crkvene vlasti, traži zaštita crkvenih prava ili promicanje zajedničkog dobra.«

⁷ *Gaudium et spes*, br. 76.

⁸ *Gaudium et spes*, br. 76. Kad Drugi vatikanski sabor govori tim i takvim akcentima, onda ima pred očima jednakopravnost svih građana unutar neke političke zajednice, bez strančarstva i ideologiziranja. Što se tiče naših konkretnih prilika, vrijedi ono što je kard. FRANJO KUHARIĆ, zagrebački nadbiskup, među ostalim rekao u nedavnom glasovitom intervjuu s »Danom«, od 13. lipnja 1989.: »Problem proizlazi već otud što je u preambulu Ustava unesen marksizam kao službeni stav političke avangarde, kao mjerilo svih društvenih i političkih procesa i kao cilj odgoja i obrazovanja. Kad se zna da marksizam u sebi sadrži materijalizam i preko njega ateizam, dolazimo do samog ishodišta problema, jer je iluzorno vjerovati da se to neće odraziti na razinu vjerskih sloboda u društvu« (str. 12). A malo dalje pita: »Kako nadalje objasniti da su rukovodeća politička, i ne samo politička, mjesta u društvu rezervirana isključivo za članove Saveza komunističara...?« (str. 13).

jest u skladu sa zahtjevima Evandjelja, s nakanom da rade mudro i odgovorno u službi zajednice» (br. 63).⁹

Ima li tekst i teologijsku nosivost?

Nemojmo očekivati u tekstu sociologijskoga karaktera previše teologijskih vidika.¹⁰ Osim toga, on je upravljen ne samo odgovornima za crkvenu formaciju nego i »svim ljudima dobre volje« u Crkvi i izvan nje. Ti i slični razlozi objašnjavaju njegov štedan, ne kažem siromašan teologijski instrumentarij. Radi se više o »natuknicama« negoli o razvijenoj teologiji na kojoj počiva društveni nauk Crkve. Ali treba priznati da su uskladjene s bogatim vidicima suvremene teologije, da su u skladu i s novom personalističkom teologijskom antropologijom Drugog vaticanskog sabora, napose izraženom u *Gaudium et spes*, pa s teologijom stvaranja, teologijom ljubavi, kristologijom, čak donekle i s elementima eshatologije. Ta je tvrdnja vrlo važna jer pokazuje da se time u takvom jednom dokumentu Učiteljstva prvi put precizira i bolje definira *teologijska narav* socijalnog učenja Crkve.¹¹

Što se pak tiče specifičnosti društvenoga nauka Crkve kao *teologijske discipline* ili predmeta za poučavanje u visokim učilištima, tajnik Kongregacije za katolički odgoj José Saraiva Martins kaže da ta »disciplina posjeduje svoju autonomnost *unutar moralne teologije*. Kao eminentno praktična disciplina, koja se odnosi na akciju, u strogoj je vezi s gospodarskom i društvenom stvarnošću, koje studira i s kojima se sučeljuje, služeći se posebnom metodologijom, otvorenom prema dostignućima teologije, filozofije i pozitivnih društvenih znanosti«.¹² Dakle, *teologijska* a ne filozofijska disciplina, smještena unutar moralne teologije, kojoj je metodologija interdisciplinarna kao i samoj moralnoj teologiji.¹³

U tom sklopu treba naglasiti *dvije* teologijsko-etičke ili teologijsko-moralne dimenzije koje su kao potka društvenoga nauka Crkve: to su njezina trajna moralna načela (br. 30—42) i njezine temeljne moralne vrijednosti (br. 43—46). Ona ima ulogu *posrednika*, pa je kao neki »most«, ne statičan nego vrlo dinamičan, između Evandjelja i konkretne svakodnevne stvarnosti, i pojedinca i društva. U tom smislu društveni

⁹ *Smjernice* u noti 139 citiraju *CIC*, can. 227, koji u cijelosti glasi: »Vjernici laici imaju pravo da im se u stvarima zemaljske države prizna ona sloboda koja pripada svim građanima; ipak, kad se služe tom slobodom, neka se brinu da svoje djelovanje prožmu evanđeoskim duhom i da budu pozorni na nauk koji izlaže crkveno učiteljstvo, čuvajući se ipak da u otvorenim pitanjima ne iznose svoje mišljenje kao nauk Crkve.«

¹⁰ M. PONZI, »La dottrina sociale parte integrante dell'attività pastorale del sacerdote«, u *L'Osservatore Romano*, N. 152, od 28. lipnja 1989, str. 4.

¹¹ Usp. poglavlje I. »Natura della dottrina sociale«, u *Orientamenti per lo studio e l'insegnamento...*, cit., br. 3—13, napose br. 5: »Natura teologica«, br. 9: »Teologia e filosofia«, pa br. 10: »Scienze positive«.

¹² J. SARAIVA MARTINS, nav. čl., str. 4.

¹³ Isti se nauk nekad smatrao strogo vezan uz »naravno pravo« i »naravni zakon«, pa su je stavljali u program filozofijskog studija a ne teologijskog. Ona je bila dio »naravne moralke« ili »filozofijske etike«, često pod imenom »specijalna etika« ili »socijalna etika«. Ipak taj vidik valja dobro lučiti od marksističkog pojma »socijalne« etike naspram »individualnoj« etici: usp. M. KANGRGA, »Socijal-

nauk Crkve ima ulogu i uvijek ažurirane »hermenutike«, kojoj je zadatak da tumači svakodobni konkretan život (br. 11).

U tom se tumačenju konkretnog života služi čitavom serijom *moralnih načela* utemeljenih na dostojanstvu ljudske osobe (br. 31), na ljudskim pravima i slobodama, napose na vjerskoj slobodi (br. 32), sa zadatkom da unapređuje solidarnost, supsidijarnost i ljubav (br. 38), sudjelovanje u svim područjima razvoja i napretka (političkom, ekonomijskom, kulturnom, znanstvenom, tehničkom — br. 40), u smislu zajedničkog dobra (br. 37), za trajno poboljšanje međuodnosa osoba — društvo (br. 34). U tom sklopu »osoba—društvo« »društvo« nije isto što i »kolektiv« u kojemu je osoba tek »puki proizvod« (br. 35), a »osoba«, koja se potpuno razvija jedino u društvu, nije ni ispod ni izvan društva nego je prije društva i *zadatak* društva u njenim ovozemnim potrebama, kao što je ista osoba zadatak Crkve u vidu svoje vječnosti (br. 35 i 36), kako je već naglašeno u *Redemptor hominis*, naime, da je čovjek »prvi i temeljni put izvršenja Crkve«¹⁴ Stoga i ljudska prava nalaze svoje trostruko utemeljenje u »osobi«, tj. na njezinu dostojanstvu, na vlastitosti ukoliko je stvorena na Božju sliku i na otkupiteljskoj milosti ukoliko je spašena i ugrađena u Kristovo otajstvo (br. 33).

Društveni nauk Crkve osniva se jednako na *temeljnim vrijednostima* koje su urođene ljudskoj osobi i ulaze u sklop njezina dostojanstva: »istina, sloboda, pravda, solidarnost, mir, karitas ili kršćanska ljubav. Živjeti te vrijednost je siguran put ne samo za osobno usavršavanje, nego i za ostvarenje autentičnog humanizma i novog društvenog suživota. Treba se, dakle, utjecati tim vrijednostima želimo li izvesti bitne reforme ekonomijskih, političkih, kulturnih i tehnoloških struktura te postići nužne promjene institucija« (br. 43). U tom sklopu se govori o putu prema obnovi društva (br. 44), u kojoj sve te vrijednosti »očituju prednost etike nad tehnikom, osobe nad stvarima, uzvišenost duha nad materijom« (br. 44).

Napokon, na različitim mjestima u dokumentu koji analiziramo nalaze se i eshatološki naglasci, kao ondje kad se govori o »iskustvu vremenitih stvarnosti i iskustvu vjere« (br. 59), pa se teološki naglašava da obje stvarnosti (zemaljska i nebeska) imaju svoj izvor u Riječi Božjoj (nel Verbo), po kojoj je sve stvoreno, a svoju posljednju svrhu u istoj Utjelovljenoj Riječi i njegovu vječnom kraljevstvu (br. 59)¹⁵

na etika«, u: V. FILIPOVIĆ (gl. urednik), *Filozofijski rječnik*, Matica Hrvatska, Zagreb 1985, str. 373. Usp. EDITORIALE, »Il diritto naturale nella dottrina sociale della Chiesa«, *La Civiltà Cattolica*, 1989, vol II, str. 521—534, priznaje tezu da je Crkva crpila svoj društveni nauk iz Objave i naravnog prava. Ali se postavljaju dva pitanja: postoji li »naravno pravo« i ima li Crkva »pravo« da ga uzima kao temelj svojega društvenog nauka? Unatrag nekoliko desetljeća različiti katolici stavljaju teške rezerve u vezi s tim dvama pitanjima. Ali naravno pravo ne smijemo shvaćati u smislu »naturalističkog prava« nego u smislu kršćanske filozofije, koja ima svog glavnog predstavnika u Tomi Akvinskom. »Naravno« pak nema se shvatiti u fizičkom, biološkom ili empiričkom smislu, nego metafizički. Stoga će »naravno pravo« biti povijesna konkretizacija »osobnog« i »autonomnog« čovjekova značenja.

¹⁴ IVAN PAVAO II, *Redemptor hominis* (4 ožujka 1979), br. 14; ovdje cit. u *Smjernice*, bilj. 33—34, br. 13.

¹⁵ Mogu se vidjeti i mnoga druga mjesta koja izravno ili neizravno donose es-

Da zaključimo

Nije nam bio zadatak dati komentar ili iscrpni prikaz novog dokumenta Kongregacije za katolički odgoj, nego radije uvod u njegovu vrijednost, važnost i zamašnost, s obzirom na budući program na crkvenim visokim učilištima. Dokument se ne čita kao roman, ni s lakoćom kao mnogi drugi tekstovi Učiteljstva Crkve. Pisan je tako da ga valja studijski meditirati redak za retkom, analizirati, nad njim razmišljati, spajati slične ili iste misli, ustanoviti neka ponavljanja, opaziti neke manjkavosti. Pisali su ga stručnjaci društvenih znanosti, zato mu je teologijski vidik prilično razbacan, donekle blijed i, recimo iskreno, dosta slab, tj. više nabačen, naveden, spomenut u raznim sklopovima negoli sustavno složen i teologijski izrađen. To je i stoga što je metodologija dokumenta sociologijska, a ne teologijska. Ali ti su manjci morali biti takvi ili slični zato jer dokument želi obuhvatiti sve ljude dobre volje, a ne samo stručnjake ili odgovorne za tu formaciju unutar same Crkve.

Ostaje ipak snažno i to će odjeknuti: taj tekst želi biti osnovica novome školskom programu, možda vrlo ambicioznom, pa stoga nedovoljno realističnom. Vidjet će se to iz primjene i prakse. Kao završna refleksija dolazi mi na pamet oduševljenje na Drugom vatikanskom saboru za novi predmet, »Uvod u Kristov Misterij«, koji je bio čak i velikopotezno planiran, pa oduševljenje da se čitav studij vidi u svjetlu *Povijesti spasenja*, što je također imalo odjeka u prvim pokoncilskim godinama. Bilo bi nam žao ako bi to oduševljenje za društveni nauk Crkve bilo efemerno i izraz ovog trenutka, jer u motivaciji, koju smo vidjeli, društveni nauk Crkve treba da postane trajan medij, posrednik, most preko kojega će prelaziti upravo svi pastoralni pregaoci, kojima jest i ostaje zadatak da spajaju vremenito s vječnim za čovjeka, unutar konkretnog tog i takvog društva kakvo već jest, voditi ga prema njegovoj *konačnoj svrsi* u vječnom Božjemu životu, za koji je stvoren i u kojemu ima svoj *posljednji smisao*. Tome služi sav apostolat koji čini zajednica Božjega naroda i, dakako, društveni nauk Crkve, koji upravo želi pružiti »ispravno shvaćanje o čovjeku i njegovu određenju« (br. 5).

hatologijske vidike, napose u vezi s vječnim određenjem čovjeka ili njegovom posljednjom svrhom, kao br. 5, 9, 13, 31, 37, 38, 46, 51.